 <p>Riksantikvaren Postboks 8196 Dep. 0034 Oslo</p> <p>Besøksadresse: Dronningensgt. 13</p> <p>Internett: www.riksantikvaren.no</p>		Statusrapport 2013	
		Prosjekttittel <i>Riksantikvarens ruinprosjekt</i>	
		Prosjektbeskrivelse Generelt (prosjekt mål): Bevaring, tilrettelegging for publikum, skjøtsel og pleie av områdene rundt ruinene samt overvåking og langsiktig vedlikehold. De 12–15 største anleggene vil bli prioritert, samt ruiner som engasjerer lokalmiljøet sterkt. (St.meld. nr. 16 (2004-2005), side 28.	
		Organisasjon En prosjektgruppe bestående av representanter fra Kunnskapsavdelingen (Utviklingsavdelingen) og Kulturminneavdelingen. Det samarbeides med I-avdelingen om informasjonstiltak. Mål for arbeidet (delmål, tiltak) i 2013: <ol style="list-style-type: none"> 1. Konservering og skjøtsel: Tilstandsanalyse, konservering og skjøtsel av utvalgte ruinanlegg. 2. FOU og dokumentasjon: Material- og funnanalyser, steinbrudd, fotogrammetri og fotodokumentasjon. 3. Informasjon og formidling: Fotoutstilling, oppdatering av nettsidene og ulike informasjonstiltak. 4. Kompetanseutvikling: Deltakelse på kurs i ruinkonservering, seminar for murere, individuelle fagkurs, møter og befaringer. 	
		Går til Klima- og miljødepartementet	
Arkivkode	351.3	Utførende enhet Riksantikvaren, Kunnskapsavdelingen, Konserveringsseksjonen	
Elektronisk filnavn		Prosjektleder Inger-Marie Aicher Olsrud	Dato 26.5.2014
Prosjektnr 27230003	Periode: 2013	Godkjent av Seksjonssjef Harald Ibenholt	

Del I Fremdrift, organisasjon og økonomi

2013 var 8. år i Ruinprosjektet. Vi fortsetter det gode samarbeidet med eiere – både private og organisasjoner, lokale aktører og fagmiljøet på nasjonalt og dels også internasjonalt plan.

Budsjettet for 2013 var på 12,7 mill kr inkl. 250 000 kr overført fra 2012. Budsjettet er stramt og det må foretas strenge prioriteringer. Dette innebærer at påbegynte anlegg vil bli fullført så langt det er mulig mens ruiner som står på vent sannsynligvis ikke vil kunne prioriteres i løpet av prosjektperioden.

Det vises for øvrig til mer utfyllende rapporter for de enkelte anleggene. Disse er lagt ut på Riksantikvarens vitenarkiv. Rapportene kan også fås ved henvendelse til Riksantikvaren.

Prosjektgruppen

Inger-Marie Aicher Olsrud, prosjektleder

Harald Ibenholt, seksjonssjef

Karin Axelsen, prosjektmedarbeider

Live Johannessen, prosjektmedarbeider arkeologi

Økonomi

Det er betalt ut 11 621 383 kr på Ruinprosjektet i 2013.

1. Konservering og skjøtsel	9 837 901
2. Forskning og utvikling	1 242 199
3. Informasjon og formidling	194 595
4. Kompetanseutvikling og kurs	346 688
	<hr/>
	11 621 383

Del II Arbeidet i prosjektet

Konservering og skjøtsel

Bispeborgen, Hamar, Hedmark – ID 88381-3

Avsluttende konservering av sørfløyen i Bispeborgen. Mye tidkrevende liming av stein. Vernebygg over originalt trappeløp er under bygging. Fortsatt konservering av østre ringmur der det legges torv og bentonitt etter hvert som murarbeidet er avsluttet.

Anne Kathrine Bakstad vurderer tilstanden på trappen i sørfløyen.

Foto: imo©Riksantikvaren

Erkebispegårdens handelshus, Bergen, Hordaland – ID 95053-1

Tetting av terrassen over middelalderdelen av ruinen er ferdig og arbeidet med konservering har startet. Utmeisling av sementfuger i sørveggen er i gang og det planlegges oppstart på andre deler av bygningen.

Sørveggen under arbeidet med terrassen.

Foto: imo©Riksantikvaren

Ruinen under Schøtstuene, Bergen, Hordaland – ID 95058-1

Konserveringen av murverket er ferdig, og det arbeides nå med ferdigstilling av rommet omkring ruinen samt bedre tilgjengelighet i form av ny inngang.

Arkeologer fra Byantikvaren i Bergen er på befaring under konserveringsarbeidet.

Foto: imo©Riksantikvaren

Halsnøy kloster, Kvinnherad, Hordaland – ID 64166

Det har i flere sesonger vært arbeidet med reetablering av portrommet. Innervangene er markert med tørrmur og det er lagt løse heller som gulv. Rommet er nå ferdig, og det er igjen mulig å oppleve klosteranlegget fra den 'riktige' siden.

Konservering av murverket fortsetter med hovedvekt på sørfløyen.

Portrommet med nye innervanger og gulv.

Foto: imo©Riksantikvaren

Lyse kloster, Os, Hordaland – ID 6459

Konserveringsarbeidet er i gang, og i 2013 ble portalbasene i kapittelsalen konserverert. Arbeidet med landskapsplan har startet. Dette er et langsiktig prosjekt, og det er mange hensyn å ta underveis.

Portalbasene ligger tildekket i påvente av ny skiferoverdekning.

Foto: imo©Riksantikvaren

Tautra klosterruin, Frosta, Nord-Trøndelag – ID 85612-1

Årets arbeid har bestått av å rense og refove vestre del av sakristiet, både vegger og topp. Her er det benyttet NHL 3.5 med lokalt tilslag. I den høye delen i nordre korvegg, har man fjernet betongfuger. Det har vært et møysommelig arbeid da det er mange løse steiner.

Tautra klosterruin med stillas på nordre korvegg.

Foto: ka©Riksantikvaren

Steinvikholm slottsruin, Stjørdal, Nord-Trøndelag – ID 91501

Hvelvrom 004/005/006 fylles med vann ved nedbør. I 2013 har man prøvd å finne de gamle dremskanalene uten hell. Det er derfor i 2013 blitt kjerneboret nye dremskanaler i disse rommene.

Det planlegges omorganisering mht. videre oppfølging og murarbeid.

Hvelvrom etter at ny dremskanal er etablert.

Foto: ka©Riksantikvaren

Munkeby klosterruin, Levanger, Nord-Trøndelag – ID 7018-1

Arbeidet har hovedsakelig bestått i å fjerne betong i fuger i nordre korvegg på inn- og yttersiden. Dette har vært et krevende arbeid da det har vært mye porøs brannskadet stein som har blitt limt. Korets østvegg er refovet på begge sider, samt lagt nytt toppdekke.

Munkeby klosterruin med tildekking der det pågår konservering.

Foto: ka©Riksantikvaren

Sverresborg, Trondheim, Sør-Trøndelag – ID 6869-1

Det er gjort undersøkelser for konservering av brønnen, samt at et lite parti av ruinen har blitt refuget.

Det restaurerte murverket på Sverresborg har klart seg fint gjennom skiftende årstider.

Foto: ka©Riksantikvaren

Reins klosterruin, Rissa, Sør-Trøndelag – ID 16337

Alle betongfuger på vestveggen er fjernet. Mørtelanalyse og viser en svakt hydraulisk mørtel. De nye tilhugde steinene på sørportalen er nå hugget og murt opp. I nisjen er de horisontale bjelkene kappet og det er murt opp med tegl og lagt inn bord med hønsenetting som skal pusses. Alle fuger i 'det nye rommet' er refuget.

Vestveggen tildekket for konservering.

Foto: ka©Riksantikvaren

Selje kloster og helgeanlegg, Selje, Sogn og Fjordane – ID 83760

Konservering med hovedvekt på søndre del av klosteranlegget, og det er gjort opprensning og utmeisling av fuger i klostergangen og i Sunnivakirken.

Buen inne tårnet er et langsiktig prosjekt, og det er arbeidet her også i 2013.

Et oversiktsbilde illustrerer at det er flere enkeltruiner på Selje, men hovedvekten legges fremdeles på selve klosterfirkanten.

Foto: imo©Riksantikvaren

Holla kirkeruin, Nome, Telemark – ID 77951

Konservering av murverket fortsatte med hovedvekt på sørveggen samt ytre sørvestre hjørne. Det forberedes konservering av vestportalen og løsning for nytt skiferdekke.

Holla kirkeruin forbereder seg på kommende konserveringssesong.

Foto: Heidi Elise Kvale©Nome kommune

Kongsgården, Tønsberg, Vestfold – ID 42098

Konserveringen er ferdig og det er lagt nytt toppdekke – bentonitt og torv. I sammenheng med murarbeid og tilrettelegging er det gjort arkeologiske undersøkelser i ruinen. Dette har gitt interessante funn, og det arbeides nå med tilrettelegging og formidling.

Murmester Odd Rui orienterer om arbeidene som er gjort.

Foto: imo©Riksantikvaren

Hallvardskatedralen, Oslo – ID 42176-1

Mye løs og løsnende stein i ruinen nødvendiggjorde en relativt omfattende nødkonservering på ruinen i 2013. Arbeidet har fordelt seg på fastmuring /forankring av løs stein i bakken; rensing og spekking av løse fuger og liming av stein samt oppretting av trappetrinn og hellegang.

Befaring i Hallvardskatedralen

Foto: hi©Riksantikvaren

Clemenskirken, Oslo – ID 51949-1

Ruinen har stått med vernetak siden 2012 og ble i hovedsak konserverert ferdig i 2013. Det har vært arbeidet på alle deler av ruinen, med hovedvekt på ruinens midtpillarer. Arbeidet avsluttes med konservering av nordvestre tårnfot i 2014.

Midtpillarene etter konservering.

Foto: hi©Riksantikvaren

Hovedøya klosterruin, Oslo – ID 3198-2

Det er behov for omfattende konservering av klosterruinen på Hovedøya, men det er pr i dag ikke kapasitet (økonomi) i prosjektet til dette. I påvente av konservering arbeider Oslo kommune Bymiljøetaten med vegetasjonsskjøtsel av anlegget. De utfører også ettersyn av murverket.

Bymiljøetaten på 'fagdag' om skjøtsel.

Foto: imo©Riksantikvaren

Mo kirkeruin, Oppland – ID 13036-1

Mo kirkeruin ble offisielt åpnet etter konservering og tilrettelegging. Dette ble markert med seminar og gudstjeneste 7. og 8. september.

Fra åpningsgudstjenesten søndag 8. september.

Foto: imo©Riksantikvaren

St Nikolas kirkeruin, Sarpsborg, Østfold – ID 50755

Det er lagt bentonitt og torv/gress på den gjenoppbygde apsiden. Konserveringen av St Nikolas kirkeruin er – med unntak av en mindre gangbro – ferdig, og det arbeides nå med tilrettelegging og formidling.

St Nikolas kirkeruin med hel apside og toppdekke.

Foto: Mona Beate Buckhom Vattekar©Østfoldmuseene

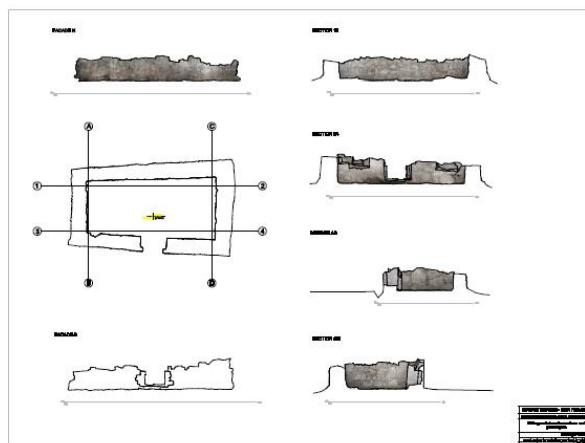
Forskning og utvikling

Fotogrammetri

Det er gjort dokumentasjon av St Nikolas kirkeruin, deler av Bergenhus, nydokumentasjon av arkaderekken og portalbasene i kapittelsalen på Lyse klosterruin.

Det har vært møter ang. tilrettelegging og bruk av data for Byantikvaren i Bergen og Riksantikvaren.

Printversjon av grunnplan og vegger på ruinen under Schøtstuene.

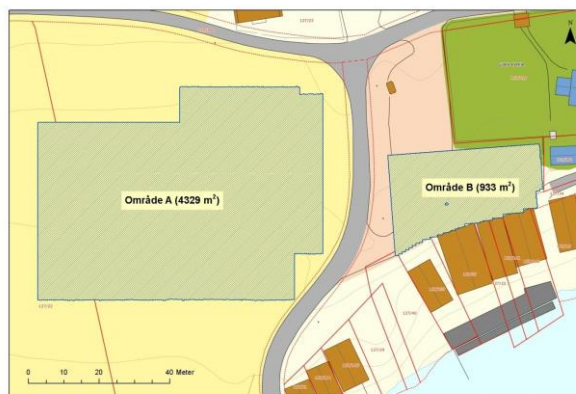
Illustrasjon: PAST©Riksantikvaren

Georadar

Georadarundersøkelser er et viktig redskap for å få oversikt over eventuelle ruiner og andre strukturer under bakken. NIKU har foretatt georadarundersøkelser på Ytre Giske ruin i Møre og Romsdal samt forprosjekt for undersøkelser på Reins kloster i Sør-Trøndelag.

Undersøkelsesområdene på Ytre Giske.

Illustrasjon: NIKU©Riksantikvaren

Steinbrudd i tilknytning til middelalderruiner

Mange av steinbruddene som ligger i tilknytning til ruiner er ikke registrert eller dokumentert på tilfredsstillende måte. I 2013 er det gjort undersøkelser av brudd ved Selje kloster og helgeanlegg og Reinskloster. Arbeidet utføres av Per Storemyr Archaeology & Conservation i samarbeid med fylkeskommunene i Møre og Romsdal og Sør-Trøndelag.

Ett av bruddene ved Selje kloster og helgeanlegg.

Foto: imo©Riksantikvaren

Informasjon og formidling

Stein på stein – en film om bygging av steinbygninger i Bergen

En digital rekonstruksjon om steinbyggerhåndverk og steinbygninger i Bergen i middelalderen. Det er også laget en revidert versjon av 'Bergen 1350'.

Filmen 'Stein på stein' er tilgjengelig på YouTube og via hjemmesidene til Byantikvaren i Bergen og Riksantikvaren.

Illustrasjon: ARKIKON©Riksantikvaren

Fotodokumentasjon

Det er gjort fotodokumentasjon av Slottsfjellet i Tønsberg, Mo kirkeruin og ruinen under Schøtstuene i Bergen.

Mo kirkeruin har grodd fint til etter arbeidet med konservering og tilrettelegging.

Foto: Arve Kjersheim©Riksantikvaren

Kurs og kompetanseutvikling

Seminar for murere i Tønsberg

Konservering av middelalderruiner krever spesialkompetanse – og en god porasjon interesse og engasjement. Nettverket for de som arbeider med dette er derfor svært viktig. Murerseminaret som samlet 34 murere i ble avholdt i Tønsberg 21. og 22. oktober.

Vått og surt, men deltakerne følger interessert med på demonstrasjon av bentonitt og leire.

Foto: imo©Riksantikvaren

Murerkurs for ungdomsskoleelever fra Selje

To elever har deltatt i murarbeidet på Selje kloster og helgenanlegg sammen med murere fra Bakken & Magnussen. Foruten meisling og fuging ble det undervist i andre deler av murerprosessen samt arkeologi, steintyper og bygningshistorie.

Spesielt spennende var det å få arbeide sammen med de tyske 'Gesellen'.

Foto : Bjørn E. Jensen©Selje kommune

Kompetanseutvikling for prosjektgruppen

Prosjektleder har deltatt på Nordisk kalkforum i Stockholm og Åsklosterseminaret Göteborg/Halland i oktober.

Ekskursjon til Järnmölle på Åsklosterseminaret.

Foto: imo©Riksantikvaren

Internasjonalt arbeid: The Royal Bath i Georgia

Riksantikvaren er samarbeidspartner for et istandsettingsprosjekt i Georgia.

Restaureringsobjektet er et 'romerbad' fra 600-tallet i Nokalakevi i Vest-Georgia.

Murerfaglig ansvarlig er murmester Terje Berner.

Mange hender i arbeid i Nokalakevi.

Foto: imo©Riksantikvaren

Oslo, 26. mai 2014

Inger-Marie Aicher Olsrud